

למה תפּה רַעַף?

משה מכונה במסורת היהודית: "רעיא מהימנא" – הרועה הנאמן, האידיאלי, שהתמסר כולו לשמירת עדרו. את מסירותו לעמו ולמאבק נגד העוולות, מתארת התורה בשלוש תמונות: משה מציל עברי מידי המצרי המענה אותו ואת בנות יתרו מהתעללות הרועים. בין שתי התמונות, מתוארת שלישית, בה מתערב משה כדי למנוע מעין "מלחמת אחים": "וַיֵּצֵא... וְהִנֵּה שְׁנֵי אֲנָשִׁים עֹבְרִים נָצִים, וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע לְמָה תִּפּוּ רַעַף? בתשובתו של המכה מהדהדים דברי אנשי סדום ללוט: "מִי שָׁמַךְ לְאִישׁ שֶׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ", והוא מוסיף "הֲלֹהֲרִגְנִי אֶתָּה אֹמֵר פְּאֶשֶׁר הֲרִגְתָּ אֶת הַמִּצְרִי". מהמשך הפסוקים ניתן לשער שמישהו, אולי המכה עצמו, הלשין על משה: "וַיִּשְׁמַע פְּרָעָה אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּבְקֶשׁ לְהִרְגוֹ אֶת מֹשֶׁה". על פי המלשינים, אין זכות למשה להיות "שֹׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ", אבל זכות זאת ניתנת לאחר, דווקא לזר המשעבד. על טרגדיה זאת חזרה ההיסטוריה בימי הבית השני. תיאר זאת רש"י, האקטואלי אף תשע מאות שנה אחרי פטירתו, בפירושו לשיר השירים. את המגילה הזאת קרא רש"י, בעקבות המדרש, כדיאלוג נבואי הכתוב מנקודת המבט העלולה להתממש בגלות. זהו דיאלוג בין השכינה לבין כנסת ישראל, המשוחחים על תפארת העבר ומלכודותיו. לפי מפתח זה קורא רש"י שניים מהפסוקים הקלאסיים שבמגילה (ו, יא-יב): "אֶל גִּנְתִּי אֶגְוֹז וְרִדְתִּי - לְרֵאוֹת בְּאֵבִי הַנְּחַל לְרֵאוֹת הַפְּרָחַה הַגִּפְּוֹ הַנִּצּוֹ הַרְמָנִים. לֹא יָדַעְתִּי - נִפְשִׁי שְׁמַתְנִי מִרְכָּבוֹת עַמִּי נְדִיב". בפסוק הראשון פונה הקב"ה אל עם ישראל: "אֶל גִּנְתִּי אֶגְוֹז וְרִדְתִּי - הִנֵּה בָאתִי אֶל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי זֶה אֵלֶיךָ. לְרֵאוֹת בְּאֵבִי הַנְּחַל - ... מַעֲשִׂים טוֹבִים אֲרָאָה בְּךָ. הַפְּרָחַה הַגִּפְּוֹ - ... תִּלְמִידֵי חֲכָמִים וְסוֹפְרִים... הַנִּצּוֹ הַרְמָנִים - מַקִּימֵי מִצּוֹת מֵלֵאֵי זְכוּיוֹת". על דברים אלה עונה כנסת ישראל בקינה: "לֹא יָדַעְתִּי - לֹא יָדַעְתִּי לְהִזְהַר מִן הַחֲטָא... וְנִכְשַׁלְתִּי בְּשֵׁנֵי חֲנָם וּמַחְלוֹקֶת שֶׁגִּבְרָה בְּמַלְכֵי בֵּית חֲשֵׁמוֹנָאִי, הוֹרְקָנוֹס וְאֲרִיסְתוֹבְלוֹס, עַד שֶׁהִיא מֵבִיא אֶחָד מֵהֶם אֶת מַלְכוּת רוּמֵי וְקִבֵּל מִיָּדוֹ הַמְּלוּכָה וְנַעֲשֶׂה לָּהּ עֶבֶד... נִפְשִׁי שְׁמַתְנִי... - אֲנִי בַעֲצָמֵי מְנִיתִים" לכובשי עמי. צאצאי ממליכי הזרים, המשיכו בדרכיהם עד עצם היום הזה. הפרופסורים שבהם - ניסחו את הפנייה לממסד האקדמי בעולם כדי להחריס את המוסדות הישראליים בהם הם מלמדים, כביכול כדי "להחזיר בתשובה" את כנסת ישראל כולה.

רצח בהוראת היתר

תיאור המריבה בתורה קצר. משה מגיע למקום כאשר המריבה כבר בעיצומה. אין אנו יודעים כלום על סיבותיה והתפתחותה, ולמרות זאת נאמר: "וַיֹּאמֶר לְרָשָׁע". כיצד ידע משה לזהות אותו? אולי דווקא המוֹכָה היה אשם? לפי ריש לקיש התשובה פשוטה (סנהדרין נח ע"ב): "המגביה ידו על חבירו... נקרא רשע", וזאת "אף על פי שלא הכהו". אולי הצדק אתך, המכה, אך עצם האיום הכלול בהרמת היד על הריע והאח, פשע הוא. גם כאן, המריבה בין העברים הנצים בעצם ימי השעבוד, חזרה על עצמה בימי המצור הרומאי. "מחויף תִּשְׁכַּל

חֲרַב" האויב, "וּמְחַדְרִים אֵימָה" - מלחמת אחים איומה. זהו אתגר גורלי שליווה אותנו בפרקים רבים של ההיסטוריה היהודית, ומלווה אותנו עד עצם היום הזה. האם נלמד להתווכח ולהיאבק בינינו, האם נדע לנצח ולהפסיד, ללא אלימות וללא איומים, ללא שנאת חינם?

ההגות היהודית על כל דורותיה נאבקה נגד שנאת-חינם ומלחמת-אחים. הדברים ידועים ואף נדושים. כאן רוצה אני להתייחס אליהן מנקודת מבט שלא הודגשה כראוי. עמד עליה הרב נפתלי צבי יהודה ברלין (הנצי"ב), ראש ישיבת וולוז'ין, ב"העמק דבר", פירושו לתורה (דברים לב, ה): "והנה ידוע דחורבן [בית] ראשון היה בשביל עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים... וחורבן בית שני... מפני שנאת חינם... שהיו עוסקים בתורה ועבודת ה', אך היה רוב שפיכות דמים לשם שמיים, שהיו דנים את העוֹבֵר על איזה דבר שהוא 'צדוקי' וימסורי' [בוגד' בלשוננו]..." ואולי ניתן להוסיף גם 'רודף'. "על דור חורבן בית שני אמר [הכתוב] 'דֹר עֲקוּשׁ וּפְתִלְתֵּל', שהוא הולך בעקשות ותועה מדרך השכל, ומפותל הרבה, מעורב ומסובך מעשים טובים עם מעשים רעים. וקשה להפריד הטוב מן הרע באשר הרע נעשה לשם שמים". במקום אחר (במדבר לה, לא-לד) המשיך הנצי"ב לפתח רעיון זה. הפסוק מורה שם: "וְלֹא תִקְחוּ כֶפֶר לְנַפְשׁ רֵצַח... וְלֹא תִטְמֵא אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שׁוֹכֵן בְּתוֹכָהּ - - כִּי אֲנִי ה' שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". לפי הנצי"ב, "כאן הזהיר [הכתוב]... על רציחה בהוראת היתר", דהיינו על רצח שקיבל היתר, אישור דתי או אידיאולוגי. גם רצח כזה "מטמא את הארץ". הכתוב מלמד אותנו שהשכינה ועם ישראל קשורים זו בזו. השכינה שוֹרָה עלינו כאן, במדינת ישראל. אולם אם חלילה הרציחות ייטמאו את הארץ, אף אם הן "בהוראת היתר" או "מוצדקות", השכינה תהיה מוכרחה לעזוב אותה. מתוך כך, מתפרש הפסוק באירוניה מזעזעת. לדברי הנצי"ב, הקב"ה אומר לכנסת ישראל: "כִּי אֲנִי ה' שׁוֹכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אין שכינתי בעולם רק בקרב ישראל, ומאחר שלא אוכל לשכון... בארץ ישראל, מפני הטומאה, מוכרח אני להמשיך עיקר ישיבת ישראל אחריי". כדי לשמור על הקשר בין השכינה לעם, מוכרח הקב"ה הגולה מארץ ישראל, להוציא גם את כנסת ישראל לגלות.

חתולי השמירה של הדמוקרטיה

עלינו להילחם נגד הסכנות המאיימות עלינו אך בזהירות כפולה ומכופלת. איסור ההכאה נלמד בהלכה באופן פרדוכסלי, מדיני מלקות בית דין: "אֲרַבְעִים זָכְנוּ לֹא יִסֵּיף" (דברים כה, ג). הפסוק מלמד אותנו שאף לשליח-בית-דין המשתמש באלימות בצורה לגיטימית אסור להפעיל כוח שמעבר להכרחי, "פֶּן יִסֵּיף לְהַכְתּוֹ עַל אֱלֹהֵי... וְנִקְלָה אֲחִידָה לְעֵינֶיךָ". תהיה זאת פגיעה בגוף האדם ובכבודו. כל מי שהיה עד לאלימות משטרתית מיותרת ולאכיפת החוק שיצאה מגדרה מבין זאת. גם 'אלטלנה' עלולה חס וחלילה, לחזור, וגם היא כלולה בסכנה עליה התריע הנצי"ב: "שפיכות דמים... שכסבורים היו שמצווה להרוג". גם בשם המשפט, החוק והסדר, עלולים להיעשות מעשי פשע, הרמוזים לפי הנצי"ב בדברי ישעיה (א, כז-כח): "צִיּוֹן בְּמִשְׁפַּט תִּפְדָּה... וְשֹׁבֵר פְּשָׁעִים וְחֹטְאִים יִחְדָּו". לפושעים חסרי ערכים ומצפון יתחברו

אנשי החוק ה"חוטאים... בהוראת היתר... בשגגת מחשבה". אחד מחשובי הפוליטיקאים הישראלים הסתייג מעצם המושג 'שנאת חינם'. הוא טבע ביטוי שנון: 'שנאת שכר', דהיינו שנאה שיריבנו הפוליטי הרוויח במעשיו ובעמלו. בדבריו מונח לדעתי המפתח להבין את דבריו של הראי"ה קוק, שקבע שאם הבית השני נחרב בגין שנאת חינם, הבית השלישי חייב להיבנות על ידי אהבת חינם. נאבק בכל כוחותינו על דעותינו, אך נוותר לחלוטין על השנאה. כל שנאה בין אחים, היא שנאת חינם.

אחריות מיוחדת מוטלת בתחום זה על אמצעי התקשורת, כלבי השמירה של הדמוקרטיה. ושמא, חתולי השמירה?! אחד מחכמי תנועת המוסר העיר שרק לכאורה קיימת קואליציה בין עקרת הבית לבין החתולים. אמנם כן, שניהם רודפים עכברים. אך, למרות זאת יש ביניהם הבדל. עקרת הבית לא רוצה עכברים כלל, החתולים דווקא כן! ההגברה הניתנת בתקשורת לכל אמירה טפשית או אומללה כדי "להוקיע" אותה, מעוררת בי שוב ושוב היפותזה טורדנית. אולי קיים איזשהו מנגנון אסטרטגי חבוי על פיו דואגים החתולים שהעכברים יפרו וירבו כדי להבטיח את עתידו של הספורט "המוסרי" והמזין בו הם עסוקים. מתוך כך הם מרבים עכברים בישראל.